

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ
РОБІТ З ПРИРОДНИЧИХ, ТЕХНІЧНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК

«Гуманітарні науки»

зі спеціальності «Історичні науки»

СПІВРОБІТНИКИ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1885 – 1914 рр.):
СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ

Наукова робота

під шифром:

«FIAT LUX»

2018 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Судді окружних та міських установ Чернігівської губернії за 1885–1912 рр.....	6
1.1 Правове становище окружних та міських суддів Чернігівської губернії 1885 – 1912 рр.....	6
1.2. Соціально-професійний портрет суддів Чернігівської губернії 1885 – 1912 рр.....	11
РОЗДІЛ 2. Інститут адвокатури Чернігівської губернії в 1885 – 1914 рр.	15
2.1. Правове становище присяжних повірених Чернігівської губернії 1885 – 1914 рр.....	15
2.2. Соціально-професійний портрет присяжних повірених, помічників присяжних повірених та приватних повірених Чернігівської губернії 1885 – 1914 рр.....	19
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	31
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження

Перед політичною елітою України постянуковської доби постала потреба розбудови ефективної судової системи, що в перспективі має утвердити в суспільстві відчуття захищеності прав і свобод людини й громадянина, що в свою чергу має покращити інвестиційний клімат, понизити рівень корупції та вирішити інші злободенні питання.

Варто відзначити, що аналогічний «виклик» отримала політична еліта Російської імперії у XVIII–XIX ст. У XVIII ст. цією проблемою займався Петро I (1682–1725 рр.), Катерина II (1762–1796 рр.). Прикладом вдалого реформування в правоохоронній системі є судова реформа 1864 р. Олександра II. Зрозуміло, що ефективне проведення цієї реформи значною мірою залежало від професійного рівня судових працівників. Тому, на нашу думку, актуальною є проблема вивчення соціально – професійного портрету працівників судових та правозахисних органів Чернігівської губернії на зламі XIX–XX ст.

Виходячи з актуальності цієї проблеми, **метою** дослідження є вивчення соціально-професійного портрету працівників міських судових та правозахисних органів Чернігівської губернії за 1885 – 1914 рр.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

1. Висвітлити правове становище окружних та міських суддів Чернігівської губернії 1885 – 1912 рр.
2. Скласти соціально-професійний портрет окружних та міських суддів Чернігівської губернії 1885 – 1912 рр.
3. Проаналізувати правове становище інституту адвокатури Чернігівської губернії 1885 – 1914 рр.
4. Зобразити соціально-професійний портрет інституту адвокатури Чернігівської губернії 1885 – 1914 рр.

Об'єктом дослідження є корпорація працівників судових та правозахисних органів Чернігівської губернії пореформеної доби.

Предметом дослідження є соціально-професійний портрет працівників судових та правозахисних органів Чернігівської губернії за 1885 – 1914 рр.

Хронологічні межі охоплюють 1885 – 1914 рр., що системно відображені в опублікованих статистичних матеріалах (пам'ятні книжки) по Чернігівській губернії за вищевказаний період.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію найбільших повітів Чернігівської губернії: Борзнянський, Глухівський, Конотопський, Кролевецький, Новозибківський, Ніжинський та Стародубський із Черніговом включно. Варто відзначити, що Борзнянський, Глухівський, Конотопський, Кролевецький, Ніжинський повіти із Черніговом, охоплювали терени сучасної України (зараз – Сумська та Чернігівська області), а Новозибківський та Стародубський повіти – терени Російської федерації (нині – Брянська область).

Доцільно відмітити, що за 150 років від проведення судової реформи склалася традиція її вивчення. Класичний приклад, дореволюційні праці М. Давидова та М. Полянського, що розкривали передісторію цієї реформи та її вплив на подальший розвиток юриспруденції [32]. У свою чергу в радянську добу реформа вивчалася не тільки під політико-правовим кутом, але й із врахуванням соціально-економічного фактору [33; 34]. На жаль, проблема вивчення просопографічного «обличчя» працівників судових та правозахисних органів Чернігівської губернії за 1864 – 1914 рр. не отримали належного висвітлення [31]. Як виняток можна відзначити словник «Высшее чиновничество Российской империи», який репрезентує дані про 15 окружних чернігівських, ніжинських, стародубських суддів. Видання містить дані про дату народження, провадження на перший чин, відставки, смерть, інформацію про отриману освіту, вступ на службу, рід діяльності. Проте, на жаль, біографії багатьох суддів відображеного фрагментарно [35].

У свою чергу джерельна база дослідження представлена двома групами документів:

1. Нормативно-правові акти Російської імперії, що складали підґрунтя судової реформи 1864 р.: «Учреждения судебных установлений» (№ 41475),

«Устав уголовного судопроизводства» (№ 41476), «Устав гражданского судопроизводства» (№ 41477), «Устав о наказании налагаемых мировыми судьями» (№ 41478). Зокрема у першому законі окреслювалося правове становище працівників судових та правозахисних органів Російської імперії за 1860–1910-х рр.

2. Статистичні матеріали, що репрезентовані пам'ятними книжками по Чернігівській губернії, у яких представлена інформація про працівників судових та правозахисних органів губернії за 1885 – 1914 рр. Ці статистичні матеріали готувалися Чернігівським Статистичним Комітетом. У роботі використано 29 пам'ятних книг, що дають системну інформацію про кар'єрний ріст працівників місцевих судових та правозахисних органів губернії за вищевказаний період.

Курсова робота «Співробітники судових та правозахисних органів Чернігівської губернії 1885 – 1914 рр.: соціально-професійний портрет» апробована (опублікована стаття «Адвокатура міста Чернігова 1885 – 1915 рр.») на IX Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Правозахисний рух: історія та сучасність», що відбулася у м. Полтава 2016 р.

Методи дослідження ґрунтуються на використанні комплексу загальнонаукових та загальноісторичних методів. Доцільно відзначити важливість історико-генетичного методу, який допоміг окреслити професійний ріст працівників судової та адвокатської корпорацій. У свою чергу, історико-порівняльний метод уможливив вивчення особливості формування нової професійної корпорації працівників судових органів окремих повітів Чернігівської губернії

Структура курсової роботи обумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 79 сторінок, з яких основного тексту 30 сторінок.

РОЗДІЛ 1. Судді окружних та міських судів Чернігівської губернії за 1885 – 1912 рр.

1.1. Правове становище окружних та міських суддів Чернігівської губернії 1885 – 1912 рр.

У результаті проведення реформи 1864 р. судова сфера була представлена новою ієрархічною системою, яка складалася з таких ланок: урядовий сенат, що виконував роль вищої касаційної установи; судові палати, окружні суди, волосні суди, мирові судді, з'їзди мирових суддів. Зрозуміло, що повноваження посадових осіб судових органів Чернігівської губернії закріплювалися нормативно-правовим актом «Учреждения судебных установлений» [30, с. 191-193, с. 195].

Відповідно до нього міністр юстиції мав вищу судову владу й взаємодіяв з посадовими особами в Російській імперії та Великому Князівстві Фінляндському. В останньому випадку, через міністра іноземних справ він призначав голову, заступників голови, представників окружних судів, судових слідчих, старшого голову, голів департаментів та членів судових палат. Також подавав імператору кандидатів в судові установи та посадових осіб, проводив ревізію цих закладів особисто чи через свого заступника [30, с. 189-190, с. 195, с. 197, с. 201].

Варто зазначити, що новостворений суд загальної компетенції був наріжною ланкою нової судової системи. Відповідно до ст. 249 Глави I Розділу VIII вищезазначеного акту, до компетенцій даного суду входили такі повноваження [30, с. 200]:

- нагляд за дотриманням посадовими особами на теренах держави Романових положень судової реформи 1864 р.;
- нагляд за посадовими особами, які проживали та працювали в окрузі кожного судового міста;
- нагляд за посадовими особами, які входили до відповідної судової установи.

На теренах Чернігівської губернії відповідно до судової реформи наприкінці 60-х рр. було створено 3 окружні суди, що діяли в Стародубі, Ніжині, Чернігові. Доцільно зазначити, що, зазвичай, на теренах губерній під російської України створювалося два або три окружні суди [32, с. 3, с. 7].

Варто відмітити, що окружний суд мав діяти в межах кількох повітів Чернігівської губернії. Відповідно до штатного розпису до його складу входили голова, судові слідчі та присяжні засідателі. У свою чергу присяжними засідателями могли бути: почесні мирові судді; селяни; особи, які володіли земельною ділянкою не менше 100 десятин. Утім, відповідно до законодавства втрачали прав бути присяжними засідателями такі груп осіб: священнослужителі; учителі; особи, які проходили воєнну, морську, воєнно-сухопутну службу [30, с. 186-187].

У новому законодавстві детально прописувались вимоги до кандидатів на посаду працівника окружного суду. По-перше, бути підданим Російської імперії та мати атестат про закінчення університету (інших вищих навчальних закладів) чи курсів юридичних наук [30, с. 195-196]. По-друге, особа, що працювала в судовій системі не менше 3 років, маючи чин не нижче секретаря. У свою чергу в когорті судових слідчих зараховувалися лише особи, що досягли 25 років та мали чотири роки судової практики. Насамкінець відзначимо, що голову, заступників голови окружного суду обирали із числа осіб, які перебували не менше 3 років на посаді не нижче прокурорів окружного суду.

У свою чергу на посаду в будь-яке судове відомство не могли бути призначені особа, яка відповідала таким критеріям [30, с. 196]:

- неплатоспроможні боржники,
- знаходилися під опікою за марнотратство,
- притягнені до дисциплінарної чи кримінальної відповідальності,
- виключені із служби у суді чи з духовного відомства.

Доцільно зазначити, що особи, які зараховувалися на посаду окружного судді, приступали до виконання своїх обов'язків не пізніше одного місяця з дня

оголошення про призначення. У випадку, коли ця особа проживала за 100 верст від місця роботи, то їй надавався верстовий термін: додавався один день на кожний п'ятдесятий верств [30, с. 197].

Окружні та місцеві судді, які займали посаду вперше, складали присягу віросповідання на публічному засіданні відділу суду до якого належали. Варто відзначити, що права, переваги та суддівське звання закріплювалися і за сім'єю посадової особи. Ба більше, у випадку звільнення голови сімейства з посади, його діти могли продовжували навчання. Навіть у разі смерті судді, його дружина та діти мали право на пільги та пенсію [30, с. 197-200].

У той же час, посадові окружного та місцевого суду могли притягуватися до адміністративної відповідальності, яка була представлена такими санкціями [30, с. 201]:

- застереження,
- зауваження,
- догана без внесення до послужного списку,
- переміщення на нижчу посаду,
- арешт не більше ніж на 7 днів.

Рішення, щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності окружних та місцевих суддів, приймалося у закритій формі (як виняток бажання винного використати підтримку присяжного повіреного та провести засідання у відкритій формі) і колегіально самими суддями. Особа, що була визнана винною могла подати скаргу голові суду впродовж одного тижня з моменту оголошення рішення. У свою чергу вирок міг скасовувався в наступних випадках: некомпетентність суду; порушення закону, неналежне винесення рішень, вироку, ухвалені без надання пояснень винним.

Особа, у разі отримання чотирьох застережень та затриманої за неслужбовий злочин (включаючи борги) могла бути звільнена [30, с. 203-204].

Доречно зазначити, що законодавством передбачалося звільнення суддів, які не з'явилися робочому місці упродовж місяця з моменту затвердження н посаді; не вихід на роботу впродовж року за станом здоров'я. В останньому

випадку, упродовж двох тижнів голова судової установи надсилав до особи лист-клопотання про звільнення, яке той мав підписати за власним бажанням [30, с. 198].

Відповідно до законодавства окружний суд працював у формі засідань, котрі проводилося за присутності кворуму: голова суду, секретаря канцелярії суду, особу прокурорського нагляду. У свояч чергу на засіданні не могли бути присутні судді, котрі являлися родичами по прямій лінії, а по непрякій родичі до другого коліна [30, с. 191].

У свою чергу судові засідання, залежно від змісту обговорення, поділялися на розпорядчі, судові та загальні. Перші проводилися у закритій формі на яких вирішувалися такі питання:

- попереднє обговорення наказів;
- розгляд справ про дисциплінарні стягнення та управління судом,
- виняткові справи прописані у кримінальному та цивільному судочинстві.

На цих засіданнях публічно вирішувалися кримінальні та цивільні справи. Учасники мали зберігати тишу та порядок. Проте не всі особи могли бути присутніми. Незаконне перебування у залі та подання неправдивих свідчень, застосування образливих слів про приватне чи сімейне життя особи тягло за собою позбавлення волі на 24 години та видалення із приміщення. Місцева поліція та воєнна команда гарантували безпеку суду [30, с. 192].

Загальні засідання проводилися закритій формі при вирішенні наступних питань:

- при розгляді щорічних звітів, наказів; постанов, що стосувалися судових місць та у разі небажання особи зайняти відповідну посаду;
- при обранні кандидатів на вакантні судові посади;
- при поданні рішень про дисциплінарне стягнення, звільнення осіб судових відомств, що потребували розгляду за участі голови окружного суду, старшого голови судової палати, керівника загального зібрання.

Зазначмо, що кожне засідання фіксувалося у загальному журналі, де позначалися: дата, час початку роботи, кількість присутніх, вирішені та

перенесені справи. Після цього записи передавалися на підпис голові чи керівнику, що скріплювалася секретарем. По кожній кримінальній та цивільній справі складався особливий протокол із додатками (окремі питання, котрі виникали у суддів та членів) [30, с. 193].

Отож, відповідно до положень реформи 1864 р. на теренах Чернігівської губернії створювалася нова мережа правоохоронних органів. Новостворений суд загальної компетенції був наріжною ланкою нової судової системи. Так, в краю було створено 3 окружні суди в Чернігові, Ніжині та Стародубі і відповідна кількість міських судів у повітових центрах. Кандидати на посаду окружного та міських суддів мали обов'язково бути громадянами Російської імперії з вищою освітою і, отримавши цю посаду, неухильно дотримуватися обов'язків. У разі їх порушення притягувалися до дисциплінарної та кримінальної відповідальності. Варто відзначити, що робота судді була престижною та охоронялася законом. Правильна організація судової системи забезпечувала найважливіші інтереси та блага громадян.

1.2. Соціально-професійний портрет суддів Чернігівської губернії 1890 – 1912 рр.

У Чернігівській губернії три окружних та сім міських судів функціонували відповідно до судової реформи 1864 р.

Судова корпорація Чернігівського, Ніжинського, Стародубського окружних судів за досліджуваний період нараховувала 93 судді. Менш чисельною була корпорація міських суддів. Так, за нашими підрахунками, у Борзнянському, Глухівському, Конотопському. Кролевецькому, Новозибківському, Ніжинському, Стародубському повітах та у Чернігові протягом 1890 – 1912 рр. працювало 45 суддів.

Аналіз статистичних матеріалів показав, що впродовж 1890 – 1912 рр. судовою справою у Чернігові займалося 7 осіб. З них, три особи працювало 1 – 4 роки: Мехед І. А., Коровкевич І. І. Єрмаков М. М., інші 7 – 14 років: Станіславський І. Й., Антонов М. М., Ковальський-де-Шміден А. М., Ясновський М. В. (див. додаток А). У свою чергу загальна кількість міських суддів Ніжинського повіту за відповідний період становила 9 осіб. Із них 6 осіб пропрацювали 1 – 5 років: Станилевич В. І., Максимов С. І., Скорина Н. М., Милорадович М. М., Стефанович П. В., Сенік М. Я., 3 особи – 6 – 9 років: Чернов М. В., Медведєв І. Р., Техановський А. І. (див. додаток Б).

За вище окреслений період Стародубський суд представляли 9 осіб: Карпеченко М. В., Македонський Г. І., Шабловський М. В., Грацинський П. П., (працювали протягом 1 – 3 років), Добровольський К. С., Васильків І. І., Щербина М. М., Рогович І. Д., Огієвський В. Д. (працювали протягом 6 – 9 років) (див. додаток В).

У Глухівському повіті протягом вказаного періоду зафіксовано 5 осіб, що займалися судовою практикою. Серед них 1 – 4 роки пропрацювали Адамович Ф. Ф., Халютин О. В., Попел Й. Л.; 7 років – Гилевич П. П. Никипорець С. А. (див. додаток Г).

Така сама чисельність суддів була й у Новозибківському та Борзнянському повітах. У першому регіоні, впродовж 2 – 5 років працювали:

Балаклієць В. А., Греков К. П., Луковський Ф.-Б. І., 6 – 12 років: Липницький С. А., Гораїн М. Г. (див. додаток Д). У другому регіоні, судьями впродовж 1 – 4 років були: Зарудний М. С., Федченко Я. М., Гилевич П. П., Сендоровський А. П.; 12 років – Прокопович О. Я. (див. додаток Е).

Найменша кількість посадових осіб судових органів була зафіксована у Конотопському та Кролевецькому повітах. Судьями Конотопського повіту були: Никипорець С. А. (працював на посаді судді 4 роки), Савицький К. Т. (8 років) та Якимов М. О. (10 років) (див. додаток Ж). В останньому повіті, працювало 2 особи по 9 – 13 років: Пашенко-Синицький В. А. та Іванов М. П. (див. додаток И). Зрозуміло, що менша кількість суддів виявлена, оскільки вони працювали більше 8 років.

Варто відзначити, що на теренах Російської імперії всі особи, що перебували на державній службі «рухалися» по ранговій таблиці. Більшість осіб починали кар'єру міського судді з рангу «губернський секретар» (12 клас). По мірі проходження служби через кожні 2-4 роки вони отримували наступні чини вищого ґатунку. В ідеалі особа могла дослужитися до чину «статський радник», а судді окружного суду – «дійсний статський радник». Доцільно підкреслити, що у залежності від класу особи носили відповідну форму, нагороджування, ордени різного ґатунку, могли отримати статус «спадкового дворянина» (За чин «дійсний статський радник»).

Так, 11 осіб Ніжинського та Чернігівського окружних судів дослужилися до класу «дійсного статського радника»: Григорович С. В., Кулжинський С. І., Наголкін М. І., Лебедзевський Л. П., Ришков О. І., Вінницький О. К., Жигмонт П. С., Скрябін А. П., Яковський В. С., Первенцев Ф. В., Соболев Г. М., із Стародубського – 6 осіб: Созонцев І. З., Смирнов І. М., Коржинський М. Г., Брунь В. Г., Свириденко І. Т., Безуглов М. В. (див. додатки К, Л, М).

У свою чергу, до чину «статського радника» із окружного суду Чернігова та Стародуба дослужилися 4 судді: Огинський І. Е., Перошков В. В., Хоментовський А. В., Соколов І. В., із Ніжина – 6 суддів: Штейнберг О. І.,

Меленевський Ф. К., Попов В. В., Трейфов М. В., Диновський А. Л., Скорина Н. М.

Інтенсивний «рух» також відбувався серед міських суддів Чернігівської губернії. Так, чернігівський суддя Антонов М. М. через 3 роки за вислугу років на посаді було присвоєно чин «титулярного радника», 1898 р. – «колезького асесора», 1901 р. – «надвірного радника» [16, с. 18; 24, с. 22; 23, с. 21].

Подібна динаміка простежується й серед міських суддів інших повітів. Так, суддя Борзнянського повіту Прокопович О. Я за 3 роки отримав чин 5 класу. Гилевич П. П. за рік підвищено до 9 класу, Федченко Я. М. – 8 класу [16, с. 52; 10, с. 399; 27, с. 82]. У Глухівському повіті суддів Халютин О. В. за 2 роки та Гилевича П. П. за 3 роки підвищено з 9 до 8 чину відповідно. Останньому ще за 3 роки надано чин 7 класу [11, с. 41; 16, с. 59; 19, с. 64; 23, с. 77]. У Конотопському повіті суддів Якімова М. О. (за 6 років), Никипорця С. А. (за 3 роки) та Савицького К. Ф. (за 4 роки) підвищено до надвірних радників. Останній за 2 роки дослужився до колезького радника [11, с. 64; 19, с. 96; 24, с. 122; 27, с. 141].

Достатньо успішною була кар'єра крелевецького міського судді Пащенко-Синицького В. А., який за 11 років почергово отримав чини «надвірного радника», «колезького радника», «статського радника». Інший крелевчанин Іванов М. П. також отримав чин 5 класу [23, с. 130; 25, с. 147; 24, с. 136; 11, с. 69].

Новозибківські судді Липницький С. А., Гораїн М. Г. Греков К. П. також зробили успішну кар'єру. Так, першому судді за 6 років присуджено чин 5 класу. А Гораїн М. Г. 1906 р. та Греков К. П. 1912 р. отримали чини 8 та 7 класів відповідно [11, с. 88; 27, с. 199].

Серед ніжинських міських суддів успішну кар'єру зробив Техановський А. І., який 1902 р. отримав чин «статського радника». У свою чергу інші судді досі жили лише до таких чинів: Милорадович М. М. та Стефанович П. В. до класів «колезького секретаря», «титулярного радника» відповідно; Сенік М. Я. – «надвірного радника»; Медведєв І. Р. – «колезького

радника», Чернов М. В. «надвірного радника» [19, с. 149; 24, с. 193; 11, с. 98; 23, с. 180; 16, с. 137; 17, с. 140; 27, с. 221].

Серед міських суддів Стародубського повіту найбільш успішну кар'єру зробив Добровольський К. С., який почергово отримав чин 7 та 6 класу. У свою чергу Щербина М. М. та Огієвський В. Д. отримали чини 6 та 7 класу [14, с. 134; 23, с. 221; 11, с. 119; 13, с. 130; 17, с. 173].

Прописані випадки, коли судді змінювали за 3 – 4 роки місце роботи в одному повіті на інший. Так, Гилевич П. П. та Никипорець С. А. борзнянський та конотопський судді переїхали до Глухівського повіту і займалися тут судовою справою упродовж 7 років.

Отож, усього на посаді окружного судді у Стародубі, Ніжині, Чернігові впродовж 1890 – 1912 рр. перебувало 93 особи. З цього переліку успішну кар'єру зробили 27 осіб, які дослужилися до чину «статський радник» (10 осіб) та «дійсний статський радник» (17 осіб). У свою чергу на посаді міського судді у Чернігівській губернії за вище окреслений зафіксовано перебування 45 осіб. Також прослідковується, що з вищеозначеної когорти 40 – 45 % міських суддів пропрацювали від 6 – 12 років. У свою чергу, іншу половину становили працівники, які змінили місце роботи через 1 – 5 років. Насамкінець, доцільно відмітити, що статистичні матеріали віддзеркалюють рух по класній драбині міських суддів. Так, 8 осіб дослужилися до чину статського радника, 3 особи (7 %) – до колезького радника, 6 осіб (13 %) – до надвірного радника, 3 особи (7 %) – до колезького асесора, 2 особи (4 %) – до титулярного радника, одна особа (2 %) – до колезького секретаря.

РОЗДІЛ 2. Інститут адвокатури Чернігівської губернії у 1885 – 1914 рр.

2.1. Правове становище присяжних повірених Чернігівської губернії 1885 – 1914 рр.

У Російській імперії після реформи 1864 р. можна стверджувати про формування самостійного правозахисного інституту – адвокатури.

Відповідно до закону «О лицах, состоящих при судебных местах» 1864 р. на посаду присяжного повіреного призначалися лише особи, які відповідали таким критеріям [30, с. 209]:

- мали атестат університету,
- пройшли курси юридичних наук та судову практику,
- не менше 5 років були кандидатами на посаду до судових відомств,
- 5 років працювали у судових відомствах,
- були помічниками присяжних повірених.

Якщо особа відповідала цим критеріям, то наступним кроком було подання запиту із відповідними документами до ради повірених, вказавши адвокатський чин та орієнтоване місце проживання. Після позитивного розгляду питання радою особі видавалося свідоцтво і складалася присяга [30, с. 212].

Варто відзначити, що у законі було прописано критерії для осіб, котрим було заборонено займатися правозахисною діяльністю:

- вікова невідповідність: на момент подачі документів менше 25 років та більше 70 років,
- неграмотні (не вміли читати російською),
- іноземці,
- боржники,
- особи, які перебування на державній службі (виключення складали почесні особи),
- недієздатні,
- священнослужителі, особи позбавлені духовного сану,

- перебування під слідством за правопорушення і проступки, що тягнули за собою обмеження та позбавлення прав,
- виключення із служби у суді, духовному відомстві, дворянських зібраннях за аморальну поведінку,
- некомпетентність у справі,
- проживання у місцевості за місцем роботи менше 2 років,
- займали посаду перших чотирьох класів, чини в прокуратурі, судових місцях, мирових суддів, скарбників.

У ст. 383 – 406 Закону «О лицах, состоящих при судебных местах» прописувалися основні права та обов'язки осіб, що могли займалися адвокатською діяльністю, а саме [30, с. 212-214]:

- мали право «ходити по справах» у всі судові місця округу судової палати, до якої були приписані, і за бажанням клієнта, клопотати до остаточного рішення суду (незважаючи на територіальні межі повіту/округу). Проте, у останньому випадку, присяжний повірений мав переїхати на відповідну територію.
- усі попередні справи, за згодою клієнта, міг передати іншому присяжному повіреному.
- не розголошувати таємницю справи.

Положення судової реформи 1864 р. не прописували повноваження приватних повірених. Лише законом 1874 р. юридично закріплювалася діяльність цих осіб. Майновий ценз для осіб, що бажали займатися адвокатською діяльністю, на 1887 р., визначався нерухомою власністю: поземельна ділянка – не менше 1/20 десятин, міська – за оцінкою в столиці не менше 2000 руб. на рік, у іншому – 1000 руб на рік. Розмір справи, пенсії, жалування: у столиці не менше 2000 руб. на рік, у містах із населенням більше 100000 – 1200 руб. на рік, у інших – 800 руб на рік [36].

Присяжні повірені входили до судових палат та обирали місце свого проживання у одному з міст округу відповідної палати. При ній діяла рада адвокатів, що здійснювала нагляд за всіма присяжними повіреними. Подати

прохання про створення подібного органу могли не менше 20 адвокатів округу судової палати. Палата, у свою чергу, висувала одного кандидата, котрий контролював вибори. Закон передбачав і наступне: якщо у місті проживало 10 присяжних повірених, то вони могли з дозволу ради адвокатів сформувати відділ ради при окружному суді з аналогічними правами.

Згідно із законом, щорічно мали обирати голову, заступника, членів до ради, на яку скликалися усі присяжні повірені округу. Якщо на поточні вибори прибуло менше половини підвідомчих ради адвокатів, то склад цього органу залишався попереднім.

Кандидати визначалися на виборах. У випадку рівності голосів, обраним вважався той хто подав заяву чи був внесений до списку членів присяжних повірених раніше. У ньому мало бути не менше 5 і не більше 15 кандидатів [30, с. 209-210].

До сфери повноважень ради адвокатів належали [30, с. 211]:

- Розгляд прохань осіб, котрі бажали отримати чи позбутися звання присяжного повіреного;
- розгляд скарг на присяжних повірених та нагляд за виконанням ними законів;
- видача присяжним повіреним свідоцтва про те, що ті не піддавалися осуду ради;
- призначення черги повіреним для надання безкоштовної допомоги бідним;
- призначення черги повіреним для клопотання у справах осіб, які зверталися до ради за допомогою;
- визначення оплати роботи за таксою присяжного повіреного (у випадку, коли між ними не було укладено письмового договору);
- розподіл між присяжними повіреними відсоткового збору;
- визначення розміру стягнення із присяжних повірених (на власний розсуд чи, відповідно, надісланих скарг).

Рада адвокатів могла піддавати присяжних повірених застереженням, догани, передавати їх справи до кримінального суду, виключати із числа цього

інституту і позбавляти права займати дану посаду на усій території Російської імперії.

Ці положення не накладалися на винного без попереднього з'ясування ситуації чи не появи особи без поважних причин. Члени ради вирішували голосуванням, у разі отримання рівної кількості, рішення залежало від голосу голови.

У разі відсутності ради адвокатів чи відділу, ці права та обов'язки належали місцевому суду [30, с. 210-212].

Отож, відповідно до судової реформи 1864 р. судовий процес ставав змагальним та було сформовано повнокровний інститут адвокатури. Доцільно відмітити, що головною вимогою для осіб, що бажали займатися адвокатською діяльністю була наявність диплому та практики у відповідній сфері. Також законодавством Російської імперії достатньо вдало прописувалися повноваження присяжних та приватних повірених, що уможливлювало захист інтересів, як адвокатів, так і їх клієнтів. Насамкінець, варто відзначити, що корпорація присяжних повірених контролювалася державою через раду адвокатів відповідної судової палати.

2.2. Соціально-професійний портрет присяжних повірених, помічників присяжних повірених та приватних повірених Чернігівської губернії 1885 – 1914 рр.

Інститут адвокатури Чернігівської губернії функціонував відповідно до положень судової реформи 1864 р. Варто відзначити, що корпорація присяжних повірених в регіоні була досить чисельною. Загалом, щорічно в системі адвокатури в регіоні працювало 25 осіб: присяжних повірених – 10 осіб, помічників присяжних повірених – 8 осіб, приватних повірених – 12 осіб.

Так, адвокатською діяльністю у Ніжині за тридцять років займалося 44 особи, із них на посаді присяжних повірених працювало 27 осіб, помічників присяжних повірених – 17 осіб, приватних повірених – 11 осіб. За підрахунками, в інституті адвокатури Ніжинського повіту на 1885 р. працювали 12 осіб, через 15 років (на 1900 р.) – 9 осіб.

Аналіз статистичних матеріалів показав, що на посаді присяжного повіреного у Ніжинському повіті працювали 12 осіб (див. додаток Н). З цього переліку правозахисною практикою займалися від 1 до 3 років: Вікторов П. О., Демидов М. В., Карненко-Логвинов В. М., Лапа К. П., Петровський А. Ф., Єгерс С. В., Лесенко Д. В., Марченко В. В., Коломійцев Є. Є., Лахневич М. П., Литвинов С. П., Рабінович Я. Б. [4, с. 182; 22, с. 174; 14, с. 109; 28, с. 225; 12, с. 102; 13, с. 106; 27, с. 221; 1, с. 281; 2, с. 816; 3, с. 232; 29, с. 225; 26, с. 207-208; 8, с. 329; 9, с. 467; 11, с. 98]. У свою чергу 6 осіб від 4 – 9 років: Даревський С. С., Довкгело В. Ф., Круковський Й. К., Шкляревський Ф. С., Нечай-Грузевич Л. М., Піотровський Г. І., Дейкун І. Л., Сприков-Антонович Д. І. [24, с. 193; 25, с. 204; 23, с. 181; 5, с. 232; 6, с. 269; 7, с. 246]. 3 особи від 11 – 15 років: Корнійчик-Севастьянов М. М., Киселевич Є. З., Овсєцовський К. І. [19, с. 150; 20, с. 155; 21, с. 163; 17, с. 141; 18, с. 149]. І насамкінець, 6 осіб від 18 – 24 років: Кристаловський В. Ю. з 1896 – 1914 рр., Манцов М. М. з 1885 – 1907 рр., Долгоруков І. Д. з 1890 – 1914 рр., Модзелевський К. С. з 1890 – 1914 рр., Гриневський В. Т. з 1885 – 1911 рр., Наказний П. Д. з 1889 – 1914 рр.

У свою чергу, на посаді помічника присяжного повіреного в Ніжинському окружному суді упродовж 1885–1914 рр. працювали: 11 осіб від 1 – 3 років: Артеменко І. П., Будзилевич В. Й., Бутков Ф. А., Зімелєв Н. Б., Корнійчик-Севастьянов М. М., Нечай-Грузевич Л. М., Даревський С. С., Кристаловський В. Ю., Сендаровський П. А., Бардаков Л. Й., Дейкун А. І. [29, с. 236; 28, с. 226; 1, с. 282; 26, с. 208; 27, с. 222; 28, с. 226]. 6 осіб від 4 – 6 років: Долгоруков І. Д. з 1885 – 1889 рр., Марченко В. В. з 1908 – 1911 рр., Модзелевський К. С. з 1885 – 1889 рр., Коновалов І. П. з 1909 – 1913 рр., Круковський Й. К. з 1903 – 1907 рр., Лапа К. П. з 1908 – 1912 рр. [2, с. 817; 3, с. 233] (див. додаток Н. 1).

Відповідно, на посаді приватного повіреного працювали 7 осіб від 1 до 3 років: Вікторов П. О., Окуньков М. Ф., Шостка Д. І., Ольшанський Л. Д., Подгайний М. О., Шкляревський Н. С., Лисянський М. Д. та 4 особи від 5 – 7 років: Пижов К. Г. з 1910 – 1914 рр., Гецевич А. Ф. з 1909 – 1914 рр., Рил М. В. з 1908 – 1914 рр., Олексієв П. Г. з 1886– 1914 рр. (див. додаток Н. 2).

Інша ситуація була у Стародубському окружному суді: на 1885 р. працювало 9 осіб, на 1900 р. – 4 особи.

У Стародубському судовому окрузі 6 осіб пропрацювали від 1 – 8 років на посаді присяжного повіреного: Кореневський М. А., Невядомський В. І., Гузигов О. М., Кулябко-Корецький Г. О., Регирер Я. С., Оршаво-Орачевський Л. П. [29, с. 289; 5, с. 233; 20, с. 188; 21, с. 198; 22, с. 213; 18, с. 184; 19, с. 184; 23, с. 221; 24, с. 236; 25, с. 251; 26, с. 255; 27, с. 272; 28, с. 278]. У свою чергу 4 особи пропрацювали у цій сфері аж 15 – 24 років: Плешко В. А. з 1887– 1898 рр., Островський Й. Ф. з 1885 – 1898 рр., Успенський /Уменський М. П. з 1885 – 1914 рр., Коченовський Ф. С. з 1885 – 1913 рр. [3, с. 232; 4, с. 183; 6, с. 271; 8, с. 230; 11, с. 119; 12, с. 124; 13, с. 129; 1, с. 281; 2, с. 816; 14, с. 133; 16, с. 168; 17, с. 173] (див. додаток П).

У Стародубському судовому окрузі на посаді помічника присяжного повіреного працювали 5 осіб від 1 – 3 років: Успенський М. М., Андрієвський І. М., Дмитренко В. В., Кулябко-Корецький Г. О., Плешко М. В; 3

особи від 5 – 7 років: Оршаво-Орачевський Л. П., Кореневський М. А., Регирер Я. С. [21, с. 199] (див. додаток П. 1).

Варто відзначити, що на посаді приватного повіреного в Стародубському судовому окрузі працювали 6 осіб від 1 – 5 років: Білофастов М. В., Ломако Ф. Я., Дорндорф Майор М. А., Боголюбцев О. І., Рогович І. Д., Козинцев Ю. І.; 6 осіб від 5 – 11 років: Биков В. П. з 1908 – 1914 рр., Білоус О. І. з 1908 – 1914 рр., Поручко М. В. з 1908 – 1914 рр., Фрадкін М. З. з 1908 – 1914 рр., Міклашевський М. І. з 1885 – 1914 рр., Пробенко М. П. з 1885 – 1914 рр. [26, с. 256] (див. додаток П. 2).

У Чернігівському окружному суді в інституті адвокатури на 1885 р. працювало 7 осіб., через 15 років – 13 осіб.

Так, на посаді присяжного повіреного Чернігівського окружного суду працювали 12 осіб від 1 – 3 років: Карповський М. Є., Марченко Л. Ю., Міхельсон М. О., Омелянський О. Л., Петровський А. Ф., Тржемський О. О., Барщевський В. В., Голембський Р. В., Коціовський Л. Є., Рабінович Я.-К. Б., Зданович В. П., Соколов О. П. [29, с. 26-27; 23, с. 23-24; 28, с. 25-26; 22, с. 22; 4, с. 180; 5, с. 231; 3, с. 232; 14, с. 14; 16, с. 17-18; 17, с. 18; 27, с. 23]. У свою чергу аж 13 осіб від 4 – 8 років: Імшенецький М. К. з 1911 – 1914 рр., Ласкоронський М. А. з 1911 – 1914 рр., Меншиков О. Т. з 1910 – 1913 рр., Ходот В. П. з 1885 – 1889 рр., Бялковський О. Ф. з 1887 – 1892 рр., Карпенко-Логвинов В. М. з 1901 – 1908 рр., Піотровський Г. І. з 1889 – 1909 рр., Созановський П. Ф. з 1909 – 1913 рр., Тесен В. Г. з 1909 – 1914 рр., Віхман Л. М. з 1908 – 1914 рр., Соколовський І. М. з 1908 – 1914 рр., Ковалевський М. П. з 1907 – 1913 рр., Савич М. З. з 1907 – 1914 рр. [26, с. 22; 25, с. 26-27; 1, с. 281; 2, с. 816; 6, с. 267; 7, с. 245; 21, с. 22-23; 9, с. 369; 24, с. 20-21]. Також 5 осіб від 10 – 16 років: (Іващенко В. С. з 1904 – 1913 рр., Селюк В. Ф. з 1904 – 1914 рр., Скугар-Скварський Д. М. з 1903 – 1914 рр., Теренецький-Клімович Ф. М. з 1900 – 1913 рр., Камінер Б. І. з 1898 – 1914 рр.) [19, с. 20; 20, с. 20-24; 18, с. 20; 13, с. 14]. Доцільно відзначити, що 4 особи пропрацювали в правозахисній сфері фактично чверть століття: Кленус М. А. з

1891 – 1914 рр., Шугаєвський А. С. з 1887–1914 рр., Огієвський-Охоцький Я. П. (1885 – 1914 рр.), Шраг І. Л. (1885–1914) [8, с. 327; 10, с. 377; 11, с. 13; 12, с. 13; 19, с. 20] (див. додаток Р).

У свою чергу на посаді помічників присяжних повірених в Чернігівському окружному суді працювали 21 особа від 1 – 4 років: Іващенко В. С. з 1903 р., Зорохович Д. Б., Зоценко М. В., Сац Л. О., Біляєв В. А., Сльцен М. Ф., Ковалевський Ю. Г., Соколовський Г. М., Скугар-Скварський Д. М., Антоненко І. М., Барщевський В. В., Дейкун А. І., Голембський Р. В., Голіцин А. О., Камінер Б. І., Ковальський О. М., Крещановський П. Г., Мокієвський-Зубок В. С., Рабінович/ Рабінов /Рябінович Я.-К. Б., Тесен В. Г., Цветаєв М. П., Меєрович Л. Й. [24, с. 21; 15, с. 15; 20, с. 21; 4, с. 181; 25, с. 27; 23, с. 24; 16, с. 18; 27, с. 24; 28, с. 26; 29, с. 27]; 10 осіб від 5 – 7 років: Мачерет Х. А. з 1905 – 1908 рр., Савич М. З. з 1903 – 1906 рр., Селюк В. Ф. з 1900 – 1903 рр., Віхман Л. М. з 1903 – 1907 рр., Імшенецький М. К. з 1906 – 1910 рр., Ковалевський М. П. з 1902 – 1906 рр., Ласкоронський М. А. з 1906 – 1910 рр., Марченко Л. Ю. з 1903 – 1907 рр., Пухтинський М. Д. з 1901 – 1905 рр., Фрейдін В. А. з 1889 – 1895 рр. 5 осіб від 8 – 10 років: Черлюнчакевич М. О. з 1902 – 1909 рр., Буштедт І. А. з 1905 – 1913 рр., Павелко-Поволоцький С. Й. з 1904 – 1912 рр., Соколовський М. М. з 1904 – 1913 рр., Турін О. І. з 1905 – 1914 рр. (див. додаток Р. 1).

Також посаду приватного повіреного представляли 8 осіб від 1 – 4 років: Лисянський М. Д., Міклашевський М. М., Пригоровський П. І., Віхман С. М., Сац О. М., Фістул Я. М., Білявський Г. І. 7 осіб від 5 – 7 років: Малюга П. О. з 1904 – 1908 рр., Плисецький К. С. 1908 – 1914 рр., Рицлін І. М. з 1908 – 1914 рр., Обуховський О. М. з 1902 – 1913 рр., Вербицький-Антіохів М. М. з 1900 – 1914 рр., Сац О. М. з 1898, 1900 – 1914 рр., Базилевич О. П. з 1885 – 1887, 1900 – 1913 рр. (див. додаток Р. 2).

Усього, адвокатською діяльністю в Чернігівському судовому окрузі займалося 73 особи: 34 присяжних повірених, 36 помічників присяжних

повірених, 15 приватних повірених. Зрозуміло, що Чернігів як губернське місто було найкраще забезпечене цими фахівцями.

Також із статистичних матеріалів можна змодельовати динаміку службового росту посадових осіб в системі адвокатури за тридцять років. Зрозуміло, що багато з помічників присяжних повірених бажали вийти на вищий ступінь, й отримати посаду присяжного повіреного. Варто відзначити, що таких щасливчиків було не багато. Так, лише 10 помічників присяжних повірених Ніжинського окружного суду: Корнійчик-Севастьянов М. М., Даревський С. С., Кристаловський В. Ю., Марченко В. В., Круковский Й. К., Лапа К. П., Нечай-Грузевич Л. М., Долгоруков І. Д. та Модзелевський К. С., Вікторов П. О. у 1889, 1904, 1909, 1896, 1912, 1908, 1913, 1890 рр. отримали посаду присяжного повіреного.

У свою чергу в Чернігівському окружному суді на посаду присяжного повіреного було призначено 14 осіб: у 1889 р. – Барщевського В. В., Рабіновича Я.-К. Б., у 1898 р. – Камінера Б. І., у 1903 р. – Скугар-Скварського Д. М., у 1904 р. – Іващенко В. С., Селюка В. Ф., у 1907 р. – Ковалевського М. П., Савича М. З., у 1908 р. – Віхмана Л. М., Марченка Л. Ю., у 1909 р. Тесена В. Г., у 1911 р. – Імшенецького М. К. та Ласкоронського М. А., у 1913 р. – Голембського Р. В.

Стародубськими присяжними повіреними, котрі до цього працювали на посаді помічників присяжних повірених, стали 6 осіб: Плешко М. В. (у 1887 р.), Кулябко-Корецький Г. О. (у 1903 р.), Регирер Я. С. (у 1904 р.), Оршаво-Орачевський Л. П. (у 1907 р.), Кореневський М. А. (у 1914 р.).

У пам'ятних книжках зафіксовані посадові особи, котрі отримали чин відповідно до табелю про ранги на початку своєї діяльності.

Конотопський помічник присяжного повіреного Попов Я. Ф. у 1914 р. отримав чин титулярного радника [29, с. 236].

Вісьмом ніжинським присяжним повіреним було присуджено чини: колезького (6 клас) та титулярного радника (9 клас) у 1889 р. Дейкуну І. Л., у 1900 р. Петровському А. Ф. та у 1889 р. Наказному П. Д., у 1908 р.

Довкгелу В. Ф., губернського секретаря (12 клас) у 1890 р. Долгорукову І. Д. та Модзелевському К. С., статського радника (5 клас) у 1900 р. та Карненко-Логвинову В. М., колезького асесора (8 клас) у 1912 р. Лахневичу М. П. Ніжинським помічникам присяжних повірених Кристаловському В. Ю. та Бардакову Л. Й. у 1891 р. і 1911 р. надано чин колезького секретаря (10 клас). Чотирьом приватним повіреним: Окунькову М. Ф. та Шкляревському Н. С., Олексієву П. Г. Лисянському М. Д. у 1885, 1886, 1903 рр. присвоєно надвірного (7 клас) та титулярного радника, губернського секретаря, статського радника відповідно.

П'ять присяжних повірених Стародубського повіту отримали чини 4, 9, 10, 12 класів: Невядомський В. І. у 1890 р.; Гузиков О. М. у 1905 р., Островський Й. Ф. у 1885 р., Успенський/Уменський М. П. у 1885 р. та Коченовський Ф. С. у 1885 р. Помічникам присяжних повірених: Кулябко-Корецькому Г. О. у 1901 р.; Оршаво-Орачевському Л. П. у 1902 р. та Андрієвському І. М. у 1913 р. надано колезького секретаря, титулярного радника. Шістьом приватним повіреним присвоєно чини у 1885 р.: Боголюбцеву О. І. та Пробенку М. П. – губернського секретаря; Ломако Ф. Я. – колезького секретаря, Міклашевському М. І. – підпоручика; у 1891 р.: Білофастову М. В. – надвірного радника; у 1908 р.: Білоусу О. І. – губернського секретаря.

Огієвський-Охоцький Я. П. та Бялковський О. Ф., Коціовський Л. Є., Зданович В. П. та Теренецький-Клімович Ф. М., Карненко-Логвинов В. М. – присяжні повірені Чернігівського окружного суду, котрим у 1885 р. та 1887 р., 1900 р., 1901 р. присуджено чини колезького асесора, титулярного радника, губернського секретаря, колезького радника, статського радника відповідно. Помічник присяжного повіреного – Зоценко М. В. у 1900 р. отримав чин губернського секретаря. Приватним повіреним – Пригоровському П. І. та Лисянському М. Д., у 1887 р. та 1900 р. надано чини губернського секретаря та статського радника.

У свою чергу 98 посадових осіб в трьох судових округах не отримали відповідного класу: Даревський С. С. (помічник присяжного повіреного Кролевецького повіту та присяжний повірений Конотопського повіту), Давидович С. К., Юрченко М. А., Анбіндер С. М. (приватні повірені Новозибківського повіту), Демидов М. В., Єгерс С. В., Рабінович Я. Б. (присяжні повірені Ніжинського повіту), Зімелєв Н. Б. (помічник присяжного повіреного Ніжинського повіту), Регирер Я. С. (помічник присяжного повіреного та присяжний повірений Стародубського повіту), Дорндорф М. М./А., Рогович І. Д., Козинцев Ю. І., Фрадкін М. З. (приватний повірений Стародубського повіту), Карповський М. Є., Марченко Л. Ю., Міхельсон М. О., Омелянський О. Л., Петровський А. Ф., Тржемський О. О., Барщевський В. В., Голембський Р. В., Рабінович Я.-К. Б., Соколов О. П., Імшенецький М. К., Ласкоронський М. А., Меншиков О. Т., Ходот В. П., Созановський П. Ф., Тесен В. Г., Віхман Л. М., Савич М. З., Соколовський І. М., Селюк В. Ф., Ковалевський М. П., Іващенко В. С., Скугар-Скварський Д. М., Камінер Б. І., Кленус М. А., Шраг І. Л. (присяжні повірені Чернігова), Зорохович Д. Б., Сац Л. О., Біляєв В. А., Єльцен М. Ф., Ковалевський Ю. Г., Соколовський Г. М., Антоненко І. М., Дейкун А. І., Голіцин А. О., Ковальський О. М., Крещановський П. Г., Цветаєв М. П., Мокієвський-Зубок В. С., Меєрович Л. Й., Мачерет Х. А., Пухтинський М. Д., Фрейдін В. А., Черлюнчакевич М. О., Буштедт І. А., Соколовський М. М., Павелко-Поволоцький С. Й., Турін О. І. (помічники присяжного повіреного Чернігова), Міклашевський М. М., Пелехов В. І., Віхман С. М., Сац О. М., Фістул Я. М., Білявський Г. І. (приватні повірені Чернігова) Марченко В. В., Коновалов І. П. (присяжний повірений та помічник присяжного повіреного Глухівського повіту), Жила Л. П. (присяжний повірений та помічник присяжного повіреного Конотопського повіту), Будзилевич В. Й. (присяжний повірений Кролевецького повіту), Юрченко С. М. (приватні повірені Новозибківського повіту), Вікторов П. О., Лапа К. П., Лесенко Д. В., Марченко В. В., Литвинов С. П., Даревський С. С., Круковський Й. К., Піотровський Г. І., Нечай-Грузевич Л. М.,

Корнійчук-Севастьянов М. М., Кисилевич Є. З., Овсецовський К. І., Кристаловський В. Ю., Модзелевський К. С. (присяжні повірені Ніжинського повіту), Артеменко І. П., Будзилевич В. Й., Бутков Ф. А., Сендаровський П. А., Дейкун А. І., Коновалов І. П. (помічники присяжних повірених Ніжинського повіту), Шостка Д. І., Ольшанський Л. Д., Гецевич А. Ф., Рил М. В. (приватні повірені Ніжинського повіту), Кореневський М. А. (присяжний повірений Стародубського повіту), Дмитренко В. В., Плешко М. В. (помічники присяжного повіреного Стародубського повіту), Биков В. П., Поручко М. В. (приватні повірені Стародубського повіту), Піотровський Г. І. (присяжний повірений Чернігова) [9, с. 46723, с. 221; 24, с. 236; 25, с. 251; 26, с. 256; 27, с. 272; 28, с. 278; 29, с. 289 с. 235-236].

Також доцільно відзначити, що в пам'ятних книгах, в окремих випадках прописувалася соціальна приналежність адвокатів та їх помічників. Так, у Чернігові Віхман С. М. був сином купця, Сац О.М. – купцем 2-ї гілки, Сац О.М. та Обуховський О.М. – міщанами, Вербицький-Антіохів М. М. – дворянином.

У свою чергу в новозибківському та стародубські приватні повірені Анбіндер С. М., Юрченко М. А. та Козинцев Ю. І., Фрадкін М. З. були міщанами.

Зустрічаються й цікаві випадки. Так, чернігівські адвокати Базилевич О. П., Селюк В.Ф. та новозибківський приватний повірений Давидович С. К. – титул спадкових почесних громадян, Фістул Я. М. у 1885 р. – особистого почесного громадянина.

Варто відзначити, що частина адвокатів працювали вдома, а інша частина орендували приміщення. Так, на 1914 р. 8 присяжних повірених Чернігова працювали за адресою свого проживання: Шраг І. Л. – вул. Петроградська, Шугаєвський А. С. – вул. Мстиславська, Огієвський-Охоцький Я. П. – вул. Богоявленська, Соколовський І. М. – вул. Стриженська, Ласкоронський М. А. – вул. Воздвиженська, Камінер Б. І. та Віхман Л. М. – вул. Московська, Карповський М. Є. – провулок Гончий та вул. Богоявленська.

Інші 9 присяжних повірених орендували приміщення для роботи. Так, Скугар-Скварський Д. М. працював у будинку Корсакова по вул. Богоявленській, Селюк В. Ф. – у будинку Давиденка по вул. Воздвиженській, Савич М. З. – у будинку Дорошевського по вул. Московській, Тесен В. Г. – у будинку Карпинських по вул. Московській, Імшенецький М. К. – у будинку Алферова по вул. Набережній, Соколов О. П. – у будинку Міллера по вул. Сіверянській та Мстиславській, Голембський Р. В. – у будинку Скаржинського по вул. Петроградській, Міхельсон М. О. – у будинку № 9 по вул. Володимирській.

Усі 4 помічники присяжних повірених працювали в орендованих приміщеннях: Турін О. І – у будинку Доброгаєва по вул. Богуславській, Голіцин А. О. – у будинку Пилипенка по вул. Сіверянській, Антоненко І. М. – у будинку Шихуцької по вул. Московській, Цветаєв М. П. – у будинку Шишкова по вул. Московській.

Троє приватних повірених працювали у власному будинку: Вербицький-Антіох М. М., Сац О. М. – по вул. Петроградській, Плисецький К. С. – по вул. Борисоглібській. Рицлін І. М. – у будинку Островянського по вул. Московській. Адреса місця роботи Білявського Г. І. не відома.

Отже, за 1885 – 1914 рр. адвокатська корпорація Чернігівської губернії була репрезентована 147 особами. Доцільно зазначити, що адвокатська діяльність не була місцем реалізації вдалої кар'єри держслужбовця. Так, у 98 випадках ми не виявили руху по класній драбині. У інших випадках рух був мінімальний 1-3 класи, й переважно окреслював чини колезького секретаря, титулярного радника. І лише в окремих випадках зафіксовані щасливці, які дослужилися до чину – «статський радник» (1 особа). На жаль, у пам'ятних книжках окреслено місце роботи лише адвокатів Чернігівському окружному суду. Цікаво, що у 14 випадках особи орендували приміщення, а в 11 – працювали у власному будинку. Поодинокі дані з пам'ятних книжок дозволяють передбачити, що більшість представників адвокатської корпорації

були представлені особами, що репрезентували дворянську та міщанську страту.

ВИСНОВКИ

У результаті написання роботи зробимо наступні висновки:

Відповідно до положень реформи 1864 р. на теренах Чернігівської губернії створювалася нова мережа правоохоронних органів. Новостворений суд загальної компетенції був наріжною ланкою нової судової системи. Так, в краю було створено 3 окружні суди в Чернігові, Ніжині та Стародубі і відповідна кількість міських судів у повітових центрах.

Кандидати на посаду окружного та міських суддів мали обов'язково бути громадянами Російської імперії з вищою освітою і, отримавши цю посаду, неухильно дотримуватися обов'язків. У разі їх порушення притягувалися до дисциплінарної та кримінальної відповідальності. Варто відзначити, що робота судді була престижною та охоронялася законом. Правильна організація судової системи забезпечувала найважливіші інтереси та блага громадян.

На посаді окружного судді у Стародубі, Ніжині, Чернігові впродовж 1890 – 1912 рр. перебувало 93 особи. З цього переліку успішну кар'єру зробили 27 осіб, які дослужилися до чину «статський радник» (10 осіб) та «дійсний статський радник» (17 осіб). У свою чергу на посаді міського судді у Чернігівській губернії за вище окреслений зафіксовано перебування 45 осіб. Також прослідковується, що з вищеозначеної когорти 40 – 45 % міських суддів пропрацювали від 6 – 12 років.

У свою чергу, іншу половину становили працівники, які змінили місце роботи через 1 – 5 років. Насамкінець, доцільно відмітити, що статистичні матеріали віддзеркалюють рух по класній драбині міських суддів. Так, 8 осіб дослужилися до чину статського радника, 3 особи (7 %) – до колезького радника, 6 осіб (13 %) – до надвірного радника, 3 особи (7 %) – до колезького асесора, 2 особи (4 %) – до титулярного радника, одна особа (2 %) – до колезького секретаря.

Відповідно до судової реформи 1864 р. судовий процес ставав змагальним та було сформовано повнокровний інститут адвокатури. Доцільно відмітити, що головною вимогою для осіб, що бажали займатися адвокатською

діяльністю була наявність диплому та практики у відповідній сфері. Також законодавством Російської імперії достатньо вдало прописувалися повноваження присяжних та приватних повірених, що уможливлювало захист інтересів, як адвокатів, так і їх клієнтів. Насамкінець, варто відзначити, що корпорація присяжних повірених контролювалася державою через раду адвокатів відповідної судової палати.

За 1885 – 1914 рр. адвокатська корпорація Чернігівської губернії була репрезентована 147 особами. Доцільно зазначити, що адвокатська діяльність не була місцем реалізації вдалої кар'єри держслужбовця. Так, у 98 випадках ми не виявили руху по класній драбині. У інших випадках рух був мінімальний 1-3 класи, й переважно окреслював чини колезького секретаря, титулярного радника. І лише в окремих випадках зафіксовані щасливці, які дослужилися до чину – «статський радник» (1 особа).

На жаль, у пам'ятних книжках окреслено місце роботи лише адвокатів Чернігівському окружному суду. Цікаво, що у 14 випадках особи орендували приміщення, а в 11 – працювали у власному будинку. Поодинокі дані з пам'ятних книжок дозволяють передбачити, що більшість представників адвокатської корпорації були представлені особами, що репрезентували дворянську та міщанську страту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Календарь Черниговской губернии на 1886 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1885. 222 с.
2. Календарь Черниговской губернии на 1887 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1886. 1016 с.
3. Календарь Черниговской губернии на 1888 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1887. 336 с.
4. Календарь Черниговской губернии на 1890 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1889. 274 с.
5. Календарь Черниговской губернии на 1891 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1890. 317 с.
6. Календарь Черниговской губернии на 1892 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1891. 361 с.
7. Календарь Черниговской губернии на 1893 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1892. 346 с.
8. Календарь Черниговской губернии на 1894 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1893. 423 с.
9. Календарь Черниговской губернии на 1895 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1894. 532 с.
10. Календарь Черниговской губернии на 1896 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1895. 536 с.
11. Календарь Черниговской губернии на 1897 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1896. 300, 182 с.
12. Календарь Черниговской губернии на 1898 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1897. 342 с.
13. Календарь Черниговской губернии на 1899 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1898. 311 с.

14. Календарь Черниговской губернии на 1900 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1900. 192 с.
15. Календарь Черниговской губернии на 1901 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1900. 320, 192 с.
16. Календарь Черниговской губернии на 1902 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1901. 230 с.
17. Календарь Черниговской губернии на 1903 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1902. 232, 238 с.
18. Календарь Черниговской губернии на 1904 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1903. 287 с.
19. Календарь Черниговской губернии на 1905 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1904. 338 с.
20. Календарь Черниговской губернии на 1906 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1905. 281 с.
21. Календарь Черниговской губернии на 1907 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1906. 297 с.
22. Календарь Черниговской губернии на 1908 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1907. 320 с.
23. Календарь Черниговской губернии на 1909 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1908. 331 с.
24. Календарь Черниговской губернии на 1910 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1909. 353, 5-120 с.
25. Календарь Черниговской губернии на 1911 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1910. 376 с.
26. Календарь Черниговской губернии на 1912 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1911. 385 с.
27. Календарь Черниговской губернии на 1913 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1912. 407 с.

28. Календарь Черниговской губернии на 1914 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1913. 5-139, 454 с.
29. Календарь Черниговской губернии на 1915 год / Сост. К. В. Корвин-Піотровський . Чернигов, 1914. 462 с.
30. Полное собрание законов Российской империи. Учреждение судебных установлений 1864 г. Собрание II, т. XXXIX, отд. II, № 41475

Література

31. Бутко С. П'яті шрагівські читання у Чернігові. *Краєзнавство*. 2012. № 4. С. 201–202.
32. Давыдова Н. В. и Полянского Н. Н. Судебная реформа: у 2 т. Москва: Объединение, 1915. Т.1. 382 с.
33. Коротких М. Г. Самодержавие и судебная реформа 1864 р. в России. Воронеж, 1989. 185 с.
34. Филиппов М. А. Судебная реформа в России: у 2-х т. Санкт-Петербург, 1871 – 1875. Т.1. Ч 1. 623 с.

Електронні ресурси

35. Волков С. В. Высшее чиновничество Российской империи. Краткий словарь. Москва, 2016. 800 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=C3ggDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Высшее+чиновничество+Российской+империи.+Краткий+словарь> (дата звернення 15. 01. 2018).
36. Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауза и И.А. Ефрона: у 86 т. Санкт-Петербург, 1890 – 1907. Т. XXXII. 480 с. URL: <http://www.vehi.net/brokgauz/index.html> (дата звернення 11. 10. 2017).